

ВІКТОР БУРЛАЧУК,

доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу соціології культури та масової комунікації Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

VICTOR BURLACHUK,

Doctor of Sciences in Sociology, Leading Research Fellow at the Department of Sociology of Culture and Mass Communication, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

bouurlatchouk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6197-0356>

Конструювання ідентичності та механізми агресивності

Традиційно дослідження ідентичності пов'язують з теорією соціалізації. Так, наприклад, у відомій праці Ансельма Страуса «Дзеркала і маски: у пошуках ідентичності» (Strauss, 1974) процес здобуття ідентичності описано як нескінченний процес соціалізації. Соціалізація, пов'язана з ідентичністю, триває все життя, а не закінчується в молодості. Існують періоди життя, коли відбувається перевизначення ідентичності, оскільки життя — це шерег статусних переходів від дитини до підлітка, від нього до дорослого-працівника, від парубка до чоловіка, від чоловіка до батька.

Зигмунт Бауман відзначає різке зростання інтересу до обговорення ідентичності, яке може сказати більше про теперішній стан людського суспільства, ніж відомі концептуальні й аналітичні результати його осмислення. Тобто форма суспільства, в якому ми живемо, залежить від того, якими є постановка і розв'язання проблеми індивідуалізації.

Більшості праць з дослідження ідентичності властивий переважно академічний підхід, коли поняття розглядають як спеціальний інструмент, створений для вивчення суспільства та індивіда. Існують різні визначення ідентифікації та ідентичності. Здебільше вони зводяться до того, що під ідентичністю розуміють цілісність особистості, тотожність і безперервність її розвитку, незважаючи на ті зміни, що з нею відбуваються. Ототожнення індивіда із певною соціальною групою або класом, прийняття її цілей і цінностей. При цьому не підлягає сумніву легітимність даного поняття, його соціальна зумовленість наявними відносинами влади.

Цитування: Бурлачук, В. (2023). Конструювання ідентичності та механізми агресивності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 65–82, <https://doi.org/10.15407/sociology2023.02.065>.

Критика поняття полягає в тому, що воно розглядається як ідеологічно заангажоване, як поняття, залучене в рухливі відносини влади. Поняття ідентичності лежить в основі акта офіційної номінації, за яким кому-небудь присуджують певне право чи звання як соціально визнану кваліфікацію. Згідно з П. Бурдьє, це один із типових проявів монополії легітимного символічного насильства, що належить державі або її офіційним представникам.

Варто також звернути увагу на поняття «конструювання» у дослідженні процесу ідентифікації. Конструювання для нас означає процес класифікації, коли індивід намагається вписатися або вийти за пропоновані йому межі номінації.

У такому разі ідентичність — це не просто нейтральне поняття, бо йдеться про певний ефект у боротьбі за соціальне домінування. Утвердження ідентичності пов'язане з певною формою влади, котра «поширюється безпосередньо на безпосереднє життя, котра класифікує індивідів за категоріями, характеризує їх через їхню власну індивідуальність, прив'язує їх до їхньої ідентичності, нав'язує їм закон істини, яку їм слід визнати і яку мають визнати для них. Ця форма влади трансформує індивідів у суб'єктів. Фуко розглядає два смисли слова «суб'єкт»¹: суб'єкт, підпорядкований іншому через контроль і залежність, та суб'єкт, пов'язаний із власною ідентичністю завдяки самосвідомості та самопізнанню. В обох випадках це слово має на увазі форму влади, що поневолює і пригноблює (Foucault, 1982: p. 210).

У соціологічній теорії заведено розглядати державу як такий тип політичної влади, що ігнорує індивідів і переймається інтересами певного класу чи певної групи осіб. Проте, як вважає М. Фуко, християнство запропонувало і поширило в усьому античному світі нові відносини влади, що були використані для формування процесів індивідуалізації. Утворюється так звана пасторська влада, що піклується не тільки про спільноту як ціле, а й про кожного конкретного індивіда. Ця форма влади, на відміну від політичної влади, зорієнтована на порятунк, а на противагу принципу суверенітету вона є жертвовною і на противагу владі юридичній — жертвовною. Процес ідентифікації, коли індивід занурюється у самосвідомість та самопізнання, відбувається паралельно з формуванням пастирської влади.

«Я вважаю, що “сучасну державу” необхідно розглядати не як якусь сутність, що розвинулася за рахунок презирства до індивідів, ігноруючи те, чим вони є — аж до їхнього життя, а навпаки, як надзвичайно продуману структуру, в яку індивіди можуть інтегруватися за однієї умови — якщо їй нададуть нової форми і якщо її підпорядкують сукупності специфічних механізмів.

У певному сенсі в державі можна вбачати деяку матрицю індивідуальності або нову форму пастирської влади» (Foucault, 1982: p. 215).

Було б помилково вважати, що відносини влади — це відносини між суб'єктом і об'єктом, де той, хто зазнає впливу, є об'єктом. Насправді влада продукує сублімацію об'єкта в суб'єкт, саме відносини влади роблять із об'єкта суб'єкт.

¹ Статтю М. Фуко було надруковано англійською, в якій поняття суб'єкта трактується у кількох значеннях, зокрема як автономний індивід та як такий, що є підлеглим, підпорядкованим, залежним.

Таке розуміння індивідуалізації та суб'єктивності, ґрунтоване на принципі ідентичності, корелює із розроблювальним французьким соціологом Луї Альтусером вченням про ідеологію. Для Л. Альтусера ідеологія і суб'єкт взаємно конституують одне одного. Тому не слід тлумачити ідеологію як світ ілюзій, як спотворене уявлення про дійсність, бо саме завдяки ідеології ми усвідомлюємо себе як суб'єктів, набуваємо ідентичність. Для визначення конкретного відношення між ідеологією та суб'єктом Л. Альтусер вживає поняття «інтерпеляція». Інтерпеляція (*interpellatio* — переривання промови, скарга перед судом), на думку Поля Рикера, містить натяк на теологічну концепцію покликання, виклик від Бога. В «Ідеології та ідеологічних апаратах держави» Л. Альтусер наводить знаменитий приклад інтерпеляції, коли поліцейський окликає перехожого вигуком: «Гей ти!», і людина обертається. Завдяки тому, що індивід відносить цей оклик до себе, і відбувається формування суб'єкта.

Інтерпеляція означає ідентифікацію з якоюсь ідеєю чи особистістю. Завдяки зверненню відбувається отождоження індивіда з тим суб'єктом, до якого звертаються. «Категорія суб'єкта є конститутивною для будь-якої ідеології лише тому, що (визначальна) функція будь-якої ідеології — +«конституювати»+ конкретних індивідів у суб'єктів» (Althusser, 1970: p. 151). Завдяки своїй здатності викликати суб'єкта ідеологія і конститує його. Бути покликаним — означає бути суб'єктом. «Існування ідеології і покликання суб'єктів — це те саме» (Althusser, 1970: p. 152).

Однак інтерпеляція — це не тільки деякий оклик з елементами загрози з боку влади. Вона може набувати форми спонукування, стимулювання, відмовляння, полегшення, ускладнення, розширення, обмеження. Такі різновиди інтерпеляції ми знаходимо в різноманітних формах культури, у моді, у споживанні.

Вчення Л. Альтусера про ідеологію тісно пов'язане з розробленим французьким психоаналітиком Жаком Лаканом поняттям дзеркальної структури уявлення. «Ми читаємо, що структура будь-якої ідеології, закликаючи індивідів як суб'єктів в ім'я Єдиного й Абсолютного Суб'єкта, є відображенням, дзеркальною структурою і до того ж подвійним відображенням: це дзеркальне відображення конститує саму ідеологію і засвідчує її дієвість» (Althusser, 1970: p. 153).

Для лаканівського психоаналізу характерно те, що в ньому був сформульований присвоювальний характер людського Я. Індивідуальне Я становить деяку власність — це те, що мені належить, але може належати іншому, його можна набути, але можна і втратити. Я не існує саме по собі, воно не може бути встановлене без посилання на запит, що надходить від відправника до одержувача. Власні погляди на формування ідентичності і становлення людського Я Лакан виклав у своїй знаменитій праці «Стадія дзеркала та її роль у формуванні функції Я у тому вигляді, в якому вона постає нам у психоаналітичному досвіді» (1949). «Стадію дзеркала можна розуміти як певну ідентифікацію в усій повноті смислу, наданого цьому терміну аналізом, а саме як трансформацію, що відбувається із суб'єктом, коли він приймає на себе деякий образ, на що... доволі чітко вказує використання в теорії старовинного терміна “імаґо”» (Lacan, 2006: p. 57). Із цього положення можна зробити такі висновки:

Суб'єкт приймає певний образ. Виникає питання: де перебуває цей образ? Образи перебувають як інтерпеляція в певному культурному шарі, утворюючи рухливу тканину людської суб'єктивності.

Те, що індивід приймає певний образ, означає, що він приймає щось дальнє, позапокладене. Приймати означає щось чуже робити своїм.

Ідентифікація є зміна і як процес охоплює всього індивіда. Її результати не є чимось раз і назавжди даним, як відбиток, зроблений на сургучі печаткою. Гештальт здатен справляти формувальний вплив на організм.

Існує безліч культурних форм, образів, що пропонують різноманітні варіанти ідентифікації. У тканині культури ці форми існують у зародковому стані, але «зародки» містять майже все необхідне для розгортання повноцінної культурної форми: теоретичне і моральне вчення, поведінкові настанови. Ці форми можна назвати такими, що вільно ширяють: вони не пов'язані в їхньому теперішньому стані із соціальними інтересами. Славою Жижек називає їх плавучими означальними, протоідеологічними елементами, структурованими в єдине поле впровадження певних «вузлових точок», що зупиняють сковзання означальних, фіксують їхнє значення, «присцьобують» їх (Zizek, 1989).

Потреба в такого роду ідентифікації полягає в тому, що індивід намагається подолати невизначене і хитке становище, в якому він перебуває. Несвідомо він намагається відповісти на запит від Єдиного й Абсолютного Суб'єкта стати суб'єктом. Цей стан можна порівняти з описаним Лаканом становищем немовляти, котре на стадії дзеркала намагається скоординувати свої розрізнені дії.

Серед культурних форм ми бачимо, насамперед, певні політичні утворення: монархисти, хіппі, кришнаїти, пацифісти, панки, секс меншини, яппі, комуністи, фашисти. У культурній формі міститься певний образ світу, моральна доктрина, певні правила поведінки. Її засвоєння може відбуватися по-різному: чи то з початкового засвоєння ідеологічної доктрини, чи то із зовнішніх атрибутів (одяг, мова гасел, специфічний жаргон, специфічний стиль рухів).

Спершу ідентифікація відбувається на рівні уяви, вона виходить із образу. Для цього використовують певний одяг, гасла, паролі. Наступний етап — це символічна ідентифікація, що передбачає засвоєння мови доктрини, коли ідентифікація закріплюється на раціональному рівні. Тому слід розрізняти уявлювану і символічну ідентифікації.

Теорія будь-якої культурної форми створюється шляхом зчленування в ланцюжки плавучих означальних, якщо «пристебнути» плавучі означальні до поля «комунізму», то класова боротьба» надає точне і фіксоване значення всім іншим елементам ідеології.

Засвоєння теорії та морально-емоційного настрою поступово веде до трансформації індивідуального життя. На першій уявлювальній стадії ідентифікації, коли індивіда приваблюють зовнішні знаки культурних форм (одяг, мовні знаки, начала теорії), його життя поділяється ніби надвое: одну частину становить присвоювання культурних символів, інша частина триває у традиційній, позбавленій смислу повсякденності.

На другому — символічному — етапі, опанувавши теорію і відповідно налаштувавшись емоційно, індивід набуває здатності інтерпретувати й осмислюва-

ти повсякденне життя, кожна деталь якого стає для нього значимою. Якщо на першому етапі індивід, опановуючи зовнішні прояви культурної форми, намагається нібито жити чужим життям, увібрати в себе чужий досвід через зовнішні знаки, то на другому етапі це життя і цей досвід стають його власними.

Як зазначає Ж. Лакан, гештальт здатен справляти формувальний вплив не тільки на свідомість індивіда, а й на організм. Прикладом може бути гетероморфна ідентифікація, властива хамелеонам, демонструючи значення навколишнього простору для живого організму.

«Функція стадії дзеркала стає для нас відтепер окремим випадком функції імаґо, що полягає у встановленні відносин організму з його реальністю, або, як кажуть, *Innewelt'a* з *Umwelt'om*.

Або ж можна стверджувати, що до ідентифікації спостерігається якась роздрібненість, якийсь одвічний Розбрат. ... Драма, яка для суб'єкта, захопленого принадою просторової ідентифікації, продукує фантазми, що поступово переходять від роздрібненого образу тіла до форми, яку ми назвали через її цілісність ортопедичною, — і, зрештою, до надягнутих на себе обладунків відчужувальної ідентичності, котра своєю жорсткою структурою позначить весь його розумовий розвиток. Так розірвання кола від *Innewelt'a* до *Umwelt'u* породжує невечерпне інтегрування описування власного Я» (Лакан, 2006: р. 64).

У цьому висловленні Лакан стверджує про «обладунки відчужувальної ідентичності» як про якусь жорстку структуру, що підкоряє собі розвиток індивіда.

Ідентичність, нарцисизм та агресивність

Питання про взаємозв'язок ідентичності та агресивності практично не розглядається соціологами в численних працях з ідентичності. Дослідження цього питання передбачає, що імаґо і є *Інший*, з яким намагається ідентифікуватися індивід.

Лакан стверджує, що існує очевидний зв'язок нарцисичного лібідо з відчужувальною функцією Я, з агресивністю, що вивільняється у будь-яких стосунках з *Іншим*, навіть у справжнісінькій самаритянській допомозі.

Інший, з яким відбувається ідентифікація, внаслідок її відчужувальної функції, завжди має можливість перетворитися на ворога. Наведений далі текст фіксує нарцисичний образ *Іншого* в його функції ворога. Необхідно відмовитися від нарцисизму, зняти рожеві окуляри, закликає автор. Подолання нарцисизму супроводжується виділенням агресивної енергії. Текст узято із соціальної мережі, належить він громадському діячу і журналісту Р. Ратушному (наводиться зі збереженням авторської лексики та орфографії).

«Знімайте рожеві окуляри. Не намагайтесь врятувати свою картину світу і зону комфорту, загортаючи реальність у фентезійний світ Володаря перснів або слова Арестовіча.

8 років ховались за рожевими окулярами від реальності, дружили з гарними росіянами, підсилювали російське поле і це вам допомогло? Ні. 24 лютого ви виявилися неготовими стикнутися з реальністю.

Зараз ви намагаєтесь знайти будь-які нові елементи до вашого старого світогляду, аби він знову запрацював і ви знали, як орієнтуватись у просторі. Від надій на ліберальних росіян до перекладання відповідальності лише на керівництво Росії чи спроб націоналізувати російську субкультуру.

У вас нічого не вийде. Ваша система сприйняття світу початково хибна. Її неможливо відновити так, аби ви могли жити в реаліях війни.

Ось вам проста модель: є орда, яка рухається зі сходу за багатствами Заходу. Вона буде туди прямувати незалежно від вашого бажання і фігні, яку ви прочитали у Харарі. Просто раніше це були монголи, тепер росіяни, а за ними будуть китайці. Ми або тримаємось форпостом західної цивілізації, або орда нас приєднає до себе і зробить нас своїм гарматним м'ясом знову.

Тому друга порада: Випалюйте в собі всю російську субкультуру. Випалюйте в собі всі спогади з дитинства пов'язані з російським-радянським. Випалюйте в собі стосунки з родичами чи друзями по ту сторону, з усіма, хто є носієм російської субкультури.

Ви можете в це не вірити, думати, що це пропаганда тощо. Але ви, вибачте, довбаки, ви таке саме казали 9 років тому. Ви вважали маргіналами тих, хто давав вам панацею. А тепер повторюєте за ними кожне слово».

Пропонований текст є закликм Абсолютного Суб'єкта, що потребує певного типу ідентифікації. Це тип влади, який виключає діалог, аргументацію, є монологічним. Він починається зі стигматизації, з констатування хибної ідентифікації. Як і будь-який заклик, він виключає діалог, *Інший* має бути виключений або знищений. Спроба деідентифікації спрямована на те, щоби змінити категорії сприйняття та оцінювання соціального світу.

Агресивність виникає в самому процесі ідентифікації. Привласнення свого *Я* наштовхується на бажання *Іншого*. Ідентифікація завжди відбувається з *Іншим*. Тут витоки агресивності, позаяк повної ідентифікації з ним не відбувається. Але у стадії дзеркала *Інший*, з яким відбувається ідентифікація, — це ж дзеркальний образ, він позбавлений самостійності та власних бажань. Звідки тоді тут виявляється агресивність?

У цьому випадку агресивність корелює з нарцисизмом. Нарцисизм має агресивний характер, бо не може зберегти ілюзію автономного *Я*, незалежного від *Іншого*. Нарцис відповідно до легенди гине від виснаження, не в змозі відірватися від свого власного образу, який він сприймає за образ *Іншого*. Але образ *Іншого* і є його власний, однак Нарцис не може пережити цієї істини.

Стадія дзеркала має, за Лаканом, нарцисичний характер. «Нарцисизм, — за Лаканом, — має і еротичний, і агресивний характер. Агресивність першою чергою зумовлена тим, що зримий образ у своїй цілісності контрастує з нескоординованістю фізичного тіла, що поступово загрожує дезінтегрованістю, розпадом» (Лакан, 2006: р. 100). Саме нарцисичні відносини ведуть до встановлення зв'язків з іншими людьми, у своєму відображенні Нарцис побачив не себе, а *Іншого*. Тут прихований початковий крок до соціалізації.

«Агресивність, — говорить четверта теза «Агресивності у психоаналізі», — це корелятивна тенденція деякого способу ідентифікації, котру ми називаємо

нарцисичною і котра визначає формальну структуру власного Я людини, а також реєстра відмітних ознак її світу» (Lacan, 2006: p. 103).

Захопленість образом *Іншого* в лакановській стадії дзеркала, що супроводжує процес опанування власним тілом, означає нерозривний з ним зв'язок як з *Іншим*.

Сучасні дослідники схильні розглядати світ, в якому ми живемо, як нарцисичний. Сучасна людина намагається в усьому знайти свідчення свого власного образу. Вона їх бачить в одязі, зачісці, товарних знаках, соціальні мережі вщент забиті нескінченними образами нарцисично розрослої особистості. Прикметою сучасного міста стала людина зі штативом для «селфі». А «селфі» стає обов'язковою процедурою на відпочинку чи в подорожі.

Як наголошують психологи, культ самого себе легко обертається втратою себе, депресією. Любов легко переходить у ненависть. Бажання знайти себе виявляється в ненависті до *Іншого*.

Бути Marlboro

На експлуатації нарцисичних відносин побудований механізм роботи реклами. Чи існує відмінність тексту, наведеного вище, від тексту, що супроводжує рекламу Marlboro? І тут, і там ми зустрічаємося з Абсолютним Суб'єктом, що потребує певного типу ідентифікації і намагається вкласти нас у жорсткі комірки класифікації.

Реклама пропонує нескінченні образи самоідентифікації. Тобто через світ товарних знаків відбувається споживання власного образу. Реклама здійснює процедуру означування, вона апелює до незбагненої сутності Реального, до того, «що є в об'єкті крім самого об'єкта», до надлишку, що виникає в операції означування.

Коли ми говоримо, що в процес споживання включається механізм ідентифікації, це не означає, що ідентифікація відбувається не із самим предметом споживання, а з надлишком означуваного, що виник в очікуванні означування.

Наприклад, відеореклама сигарет Marlboro із часопису Playboy супроводжується текстом, що має пов'язати споживання сигарет із привласненням певних моральних якостей. Для набуття моральних якостей можна виключити дії, що потребують напруження, а також боротьбу і працю. Реклама перетворює конкретну чуттєву річ на надчутливу. Вона пропонує — уявімо собі! — ототожнитися з Marlboro, Be Marlboro! Сигарети Marlboro стають засобом, що підносить суб'єкта до деякого ідеалу, з яким йому пропонують ототожнитися. Ототожнення з Marlboro одночасно означає, відповідно до задіяних речівок, кілька точок ідентифікації: «бути собою», «бути вільним», «бути в русі», «бути подією», «бути вірним собі», «бути готовим до змін», «бути сміливим», «бути частиною історії», «бути частиною сьогодення», «бути тут», «бути сьогодні», «бути зараз» і як завершальний акорд — «бути Marlboro».

Здійснюючи ту чи ту дію з об'єктом споживання, ми одночасно рухаємося в плані уявлюваного. Ми споживаємо образи, точки ідентифікації, пов'язані з даним предметом. Але така прив'язка до уявлюваних якостей не завершується

тільки всередині життєвого світу індивіда. Вона може призводити й до змін у його поведінці, у зміні одягу, харчування, способі життя.

Об'єкт ідентифікації

Ідентифікація здійснюється не тільки з боку суб'єкта, але потребує здійснення процедури і з боку об'єкта. Ідентифікація з тим чи іншим політичним ученням, що перебуває у полі ідеологій, також має підкріплюватися певними механізмами його ідентичності. Адже об'єкт ідентифікації теж може зазнавати певних змін. Наприклад, я вважаю себе комуністом. Але бути комуністом за часів Радянського Союзу і бути комуністом у країні, де компартія заборонена, становлять різні образи ідентифікації.

З чим можна ідентифікуватися? Здогадно ідентифікуватися можна з річчю, твариною (тотем), людиною, ідеологією (цінністю), знаком.

Ідентифікація з річчю відбувається в результаті споживання, у результаті роблення чужого своїм. Яскравим прикладом є реклама, де пропонуваній товар сприяє набуттю конкретних індивідуальних якостей.

Необхідно припустити наявність чистого означального, що конститує ідентичність даного об'єкта, незалежно від зміни його ознак. Неможливо задати якусь сутність, якийсь набір конкретних якостей, який би залишився незмінним у будь-якому із «можливих світів», у будь-якій гіпотетичній ситуації.

«Єдиним можливим визначенням ідентичності того чи іншого об'єкта буде те, що це саме той об'єкт, котрий завжди позначається даним означальним, пов'язаний з тим самим означальним; саме означальне і конститує "ідентичність об'єкта"» (Zizek, 1989: p. 104).

Зісована ідентичність

Війна в Україні посприяла повсюдному поширенню стигматизованої ідентичності. Передовсім стигматизації зазнали росіяни, які воюють проти України, а також, деякою мірою, громадяни України, котрі розмовляють російською мовою і здогадно є носіями російської культури. Для певної частини українського суспільства російська мова і російська культура стали відповідальними за агресивну, імперську політику російської держави. Така стигматизація дістала відображення у вельми поширеному в соціальних мережах гаслі: «Немає хороших росіян!».

Найбільший внесок у вивчення соціальної стигми належить американському соціологові Ервіну Гофману. Він поставив завдання описати структурні передумови стигми й дати визначення самого поняття.

Термін стигма вигадали греки для опису тілесних знаків, покликаних демонструвати щось незвичне чи погане щодо морального статусу означуваного ними індивіда. Проте зараз це не стільки знак на тілі, скільки ганебний статус індивіда як такий.

Офіційна номінація впроваджує способи категоризації людей і визначає набір якостей, що вважаються нормальними і природними для кожної із категорій. Вона визначає, які категорії в ній можливі. Рутинна практика соціальної

взаємодії в умовах сформованого середовища дає нам змогу звертатися до оточення знайомих людей, не надто замислюючись з цього приводу. Соціальна класифікація становить структуру нашого габітуса. При зустрічі із незнайомцем найперше враження від його зовнішності дає нам підстави віднести його до тієї чи тієї категорії та визначити його якості — тобто його соціальну ідентичність. Ми спираємося на ці припущення, трансформуючи їх у нормативні очікування та вимоги до інших.

Як правило, ми не усвідомлюємо, як сформувалися такі вимоги, так само як не усвідомлюємо й самих цих вимог — аж поки не зіткнемося із проблемою здійснення їх. Саме в цей момент ми розуміємо, що весь час формулювали для себе певні припущення стосовно того, яким має бути даний індивід. Гофман для визначення імовірних вимог до індивіда, котрий бере участь у взаємодії, створює поняття віртуальної ідентичності. Наприклад, звертаючись до лікаря, ми створюємо модель віртуальної ідентичності, сподіваючись на певну кваліфікацію лікаря та його досвід, які сприятимуть розв'язанню наших проблем зі здоров'ям. Реальна взаємодія переводить його віртуальну ідентичність в істинну соціальну ідентичність.

При зустрічі із незнайомцем ми можемо помітити свідчення того, що він має певну якість, що відрізняє його від інших людей його категорії і є небажаною для нього. Таким чином, у нашій свідомості він перетворюється із цільної звичайної людини на неповноцінну, обтяжену якимось дефектом. Така якість і є стигма. Вона утворює особливий тип невідповідності між віртуальною та істинною соціальною ідентичністю.

Термін стигма вживають для позначення якості, котра вочевидне певну ганебну властивість індивіда, причому характер цієї якості визначається не самою якістю, а відносинами з приводу неї.

Проте розуміння стигми як знака на тілі продовжує зберігати свою актуальність і в сучасному суспільстві. Стигма як знак на тілі працює на збереження соціального порядку. Адже соціальний порядок, як наголошує П. Бурдьє, здійснюється за допомоги переміщення та рухів тіла, пози та положення тіла, що контролюються й зорганізуються соціальними структурами та соціальною кваліфікацією. Стигматизація спрямована на відновлення соціального порядку, здійснюваного через механізми включення і виключення. Наприклад, у тому чи іншому суспільстві може стигматизуватися колір шкіри для негроїдної або азійської раси чи то особливості фізичної будови для представників семітської раси.

Стигматизація тієї чи іншої групи суспільства має певні відмінності. Порівняймо спроби стигматизації російськомовного населення в Україні і те, як стигматизували єврейське населення в європейській історії. Французький філософ Жан-Поль Сартр у своєму есеї «Роздуми з приводу єврейського питання» (1944) запропонував таке визначення антисеміта: «Якщо якась людина дотримується думки, нібито лиха країни і його власні негаразди цілком або частково пояснюються присутністю в суспільстві єврейських елементів, якщо вона має намір виправити таке становище і для цього позбавити євреїв тих чи тих цивільних прав, або усунути їх від виконання певних економічних чи соціальних функцій,

або вислати їх з тієї чи тієї території, або знищити їх усіх, тоді кажуть, що ця людина — антисеміт» (Sartre, 2004: p. 113).

Із певним коригуванням це визначення антисеміта, запропоноване Ж.-П. Сартром, можна приписати й людині, чію позицію можна описати як «русофобію». Русофоб, подібно до антисеміта, мріє позбавити предмет своєї ненависті тих чи тих цивільних прав, або усунути від виконання певних економічних чи соціальних функцій, або вислати з якоїсь території, або знищити всіх росіян (як і в разі євреїв) разом із російською державністю.

Можна припустити, що русофобія — це вільний і тотальний вибір самого себе, тотальний підхід не тільки до росіян, а й взагалі до людей, до історії і до суспільства. Це водночас і упередження і світогляд; русофобія не обмежується суто виконанням моральних або політичних директив, вона містить в собі і спосіб мислення, і концепцію світу. У своїх міркуваннях щодо єврейського питання Сартр зазначає, що антисеміт, як правило, критикує спосіб життя євреїв, їхню роль в економічному і політичному житті суспільства. Проте така його критика зазвичай оминає фундаментальні засади єврейської культури. Цей антисеміт не критикує Спінозу, Бергсона, Айнштайна, Шагала, Кафку, Чапліна.

Стигматизування росіян прагне вилитися в теорію стигми — ідеологію, покликану обґрунтувати їхню меншовартість та оголосити небезпеку, яку вони становлять, будь-яким чином виправдати ворожість стосовно них. У повсякденній мові для них застосовуються особливі терміни для позначення стигми (такі, як виродок, орк, рашист тощо).

Водночас стигматизації зазнає і російська культура. Можна почути такі судження: «Феномен величі руської культури, який до останнього тримався в західноєвропейських культурах, нарешті розбився на друзки, зустрівши свій кінець на теренах України». «Злочини руських військових викрили глибоку невідповідність між ореолом величі і загадковості руської народної “душі” і реальним станом справ». «Руська культура є наслідком розриву між реальністю та символічним конструктом, вона приховує реальний народ X і дає йому дозвіл на насилля і загарбання всього в реальності». «Не існує руської культури руського народу. Є культура X, яка видається за руську». Логічно, що такі міркування з приводу російської культури супроводжуються знищенням пам'ятників її діячам та перейменуванням вулиць.

Стигма негативно впливає на соціальну ідентичність, вона відгороджує стигматизованого від суспільства і від самого себе, і в результаті він виявляється зганьбленою людиною, що стоїть перед світом, який її не приймає, вважає Е. Гофман. Стигматизований індивід чи то надто агресивний, чи то надто сором'язливий.

Встановлення ідентичності як поліцейська процедура

Продуктування особистісної ідентичності як офіційний захід можна побачити в поліцейській процедурі упізнавання підозрюваного. Ч. Дікенс, описуючи у своєму романі процес встановлення ідентичності злочинців у лондонській в'язниці, розповідає про так звану процедуру «позування для портрета»: новий

ув'язнений має сидіти на стільці, а охоронці збираються і дивляться на нього, запам'ятовуючи його зовнішність, аби зуміти впізнати його в подальшому.

Описане Дикенсом «позування для портрета» набуло довершення в появі паспортної системи, коли індивід одержував державне підтвердження своєї ідентичності. Наприкінці XVIII — на початку XIX століть в Європі у зв'язку з бурхливим розвитком капіталізму почалися помітні міграційні процеси. В підґрунті створення паспортної системи лежала потреба врегулювати рух цих величезних мас людей.

Пересування розвиває ідентичність, пов'язану з приписом до конкретної місцевості, робить нерозрізнюваними групи мандрівників і групи безхатченків. Справді, рухливий об'єкт, з точки зору фізики, намагається порушити свою ідентичність, пов'язану із певним місцем і часом.

Мобільність означала втрату індивідом конкретного місця. Для офіційної ідентифікації важливими ставали не певні особисті дані: вік, стать, сімейне становище, рід занять, а припис до конкретного місця.

Прагнення приписати індивіда до конкретного місця пов'язане із просторовими характеристиками влади. Державна влада як найочевидніша форма влади завжди пов'язана із конкретною територією. Мобільність кидає своєрідний виклик владі, скасовуючи визнані територіальні кордони.

Політика ідентичності

Боротьба за зміну офіційної номінації чи за встановлення нової породжує політику ідентичності. Термін «політика ідентичності» вживають для опису позначення соціальних рухів, що претендують на владу, виходячи з етнічної, расової чи релігійної ідентичності. Наприклад, певні секти войовничого ісламу націлені на створення чистих ісламських держав шляхом навернення немусульман. Запит на політику ідентичності існує і в багатьох соціальних групах в Україні. Запит на владу для політики ідентичності підтримується не розробленою політичною програмою, з якою виступають лідери групи, а наявністю деякої спільної властивості, що їх об'єднує. Політика ідентичності — це різновид комунітаризму, відмінний від індивідуальних політичних прав і здатний вступати з ними в конфлікт. Часто політиці ідентичності протиставляють політику ідей. Політика ідей більш інтегративна, бо здатна охопити більшу кількість людей.

Сучасні дослідники визначають політику як певне відкочування в минуле, повернення до досучасних ідентичностей, витиснених або придушених модерністськими ідеологіями.

«Політика ідентичності, як правило, фрагментарна, регресивна та ексклюзивна. Політичні угруповання, базовані на ексклюзивній ідентичності, ... являють собою напрями ностальгійного характеру, в основі яких лежить реконструкція героїчного минулого, пам'ять про кривду (справжню або уявлювану) і про знамениті битви (виграні або програні)», — пише Мері Калдор. І далі: «Нові партикуляристські ідентичності збережуться надовго, бо вони є вираженням нового постмодерністського культурного релятивізму. Однак важко стверджувати, що в них ми маємо якесь підґрунтя для гуманістичних громадянських цін-

ностей, саме тому, що вони не здатні уособлювати проект прогресивного штибу, який відповідає новому глобальному контексту» (Kaldor, 2012: pp. 170, 188).

Ідентичність і конструювання смислу

У політиці ідентичності зіштовхуються легітимувальна ідентичність», «ідентичність спротиву» і «проективна ідентичність». На думку іспанського соціолога М. Кастельса, ідентичність являє собою «процес конструювання смислу на підставі певної культурної властивості або відповідної сукупності культурних властивостей, що мають пріоритет стосовно інших джерел смислу» (Castells, 1997: p. 6), і тут немає місця для політичної боротьби. Однак конструювання смислу дотримується логіки політичного панування.

Спробую прокоментувати це положення, розглянувши два засадові терміни — «культурна властивість» і «смысл». Припустімо, мій знайомий П. знає давньогрецьку і латину. Крім того, він добре грає в шахи, співає і танцює. Усі ці якості є культурними властивостями. Крім того, він служив в армії командиром мотострілецького взводу і має досвід бойових дій.

Тепер перед нами стоїть завдання побудувати, сконструювати ідентичність мого знайомого. Для цього конструювання можна взяти одну культурну властивість або кілька. Що ж визначає для мене його ідентичність? Можна було б гадати, що всі перелічені культурні властивості становлять ідентичність мого знайомого. Проте пріоритетом для мене є знання ним давніх мов, що вигідно вірізняє його серед решти моїх знайомих.

Але для державних органів пріоритетом може бути його вміння добре воювати. Виходить, що в одного індивіда може бути кілька ідентичностей. Основою для конструювання ідентичності є смисл, який має ця властивість. Один смисл вона має для мене, інший — для офіційних структур.

М. Кастельс пропонує класифікацію форм і джерела конструювання ідентичності:

1. Легітимувальна ідентичність — упроваджується панівними інститутами суспільства для розширення й раціоналізації свого панування над соціальними акторами;
2. Ідентичність спротиву — формується акторами, котрі перебувають у ситуації недооцінювання та стигматизації логікою панування;
3. Проективна ідентичність — соціальні актори на основі доступного їм культурного матеріалу вибудовують свою нову ідентичність, що перевищує їхнє становище в суспільстві і є спрямованою на перетворення всієї соціальної структури.

Яскравим прикладом конструювання проективної ідентичності є виниклі в українських мас-медіа ідеї змінити назву української держави на «Русь-Україна», щоб відібрати бренд ідентифікації громадян Росії як «руських» у Російській Федерації. Відомо з історичних творів, що наприкінці XII та на початку XIII століття назви «Русь» і «русин» мали жителі Київського та Переяславського князівств.

Легітимувальна ідентичність намагається зафіксувати соціального агента в закритій системі відмінностей. Вона не помічає, що вона конституюється розмаїттям дискурсів, у рамках яких мають місце не необхідні відносини, а постійний рух перевизначення і заміщення. Як ідентичність *Я*, так і ідентичність *Ми* не встановлюється раз і назавжди, а розвивається залежно від зміни ситуації.

Конструктивізм versus есенціалізм

Легітимувальна ідентичність вибудовується на принципах есенціалізму, який передбачає, що ідентичність як індивідуальна, так і колективна, надані природним шляхом. Есенціалістське розуміння доволі популярне і підтримується громадською думкою. Вважають, що раси, нації, гендер, класи утворені природним шляхом: людина народжується чоловіком або жінкою, білою або чорною, американцем або німцем.

Для есенціалістського розуміння ідентичності культурна відмінність постає як деяке внутрішнє зло, як ірраціональність, ненормальність, від якої слід захищатися з допомогою влади. Так утворюється уявлення, що ідентичність може сприйматися у вигляді таких собі кайданів, що обмежують людську свободу.

«Воістину є чимало запобіжних заходів для утримання людини у в'язниці того становища, яке вона посідає сьогодні, нібито люди живуть у постійному страху від того, що вона утече з цієї в'язниці, раптово скине огидні кайдани та спробує ухилитися від обов'язків свого суспільного становища» (Sartre, 1966: p. 111).

Війна, ідентичність і дискурс Іншого

Розгляд російсько-української війни дає можливість проаналізувати те, як відбувається зміна фігур «іншості», що визначають ідентичність українського народу. Зрозуміло, що відносини з Росією конче важливі для формування української ідентичності. Достатньо пригадати в цьому сенсі відому книгу президента України Л. Кучми «Україна не Росія» (2003). Формування української ідентичності спрямоване на виключення фігури *Іншого* з цього процесу. Однак виключений *Інший* постійно повертається. Говорити про російсько-українські відносини сьогодні важко — наскільки впадає в око видимість радикального розриву між двома космологіями політичного: двома системами відносин між світом, історією, істиною і людяністю.

Передбачається, що війна постає як мова висловлювання істини історичного процесу. І цей процес істини визначає систему відносин між двома народами, що воюють. Український народ, відірваний від своєї ідентичності радянським минулим, стає в цій війні іншим народом стосовно свого минулого. Він не повертається до своєї патріархальної ідентичності, але намагається формувати нову ідентичність.

Відбувається здобуття нової самості, яка більше не може повернутися до стародавнього партикуляризму. Війна створює умови для становлення народом. Становлення народом супроводжується голосом мас-медіа, який перекоонує в тому, що ідентичність народу можлива тільки в кордонах певної території.

Війна відірвала ідентичність народу від нього самого. Істина полягає в завершенні ідентичності як звільненні захоплених територій. Так вибудовується система відносин між істиною, простором, ідентичністю та іншістю.

Сучасна Україна являє собою державу-націю, що внаслідок своєї логіки руйнує домодерну ідентичність. Тому причину «втрати коріння» слід вбачати не в радянському чи імперському минулому, а в самій сутності держави-нації, що руйнує комунітарні структури, пришвидшуючи вихід із сільської місцевості.

Унаслідок пошуку ідентичності сучасна політика заплутується в бажанні поєднувати домодерні структури з модерною державою. Так з'являються гасла про єдність мови та віри.

Процес, що створював українського націоналіста наприкінці XIX та на початку XX століття в особі М.І. Міхновського та інших, які відстоюють спільноту кривих зв'язків і вірувань як зразок української ідентичності, тепер створює волонтера, який інтенсивно допомагає збройним силам, своєю діяльністю заповнює лакуни в діяльності національної держави, яка не здатна повною мірою впоратися зі своєю важливою функцією забезпечення захисту свого населення.

Неможливість ідентифікації

У своїй праці «На краю політичного» французький соціолог Жак Рансьєр, розглядаючи процес суб'єктизації, формулює поняття «неможливої ідентифікації». Ідентифікація не може бути втілена тими, хто її висловлює.

Парадокс неможливості ідентифікації передбачає ідентифікацію з тим *Іншим*, з ким ми не можемо ідентифікуватися. Жак Рансьєр сформулював поняття неможливості ідентифікації, виходячи з конкретних подій у політичному житті Франції. У жовтні 1961 наприкінці війни за незалежність Алжира паризька поліція жорстко розігнала демонстрацію паризьких алжирців. Під час розгону демонстрації було убито десятки протестувальників, чимало учасників дістали поранення, 12 тисяч осіб було заарештовано. «Ми не могли ідентифікуватися з цими алжирцями — пише Ж. Рансьєр, — але могли піддати сумніву нашу ідентифікацію із “французьким народом”, від імені якого вони загинули. Отже, ми могли діяти як політичні суб'єкти у проміжку між двома ідентичностями, із яких не могли взяти собі жодну» (Ranciere, 2009: p. 105). У такій ситуації опинилися сучасні громадяни Росії, які не можуть ідентифікуватися зі своїм громадянством.

Стосовно української ситуації неможливість ідентифікації виникає у нас в тому випадку, коли ми намагаємося ідентифікувати себе із тими громадянами Росії, котрі не підтримують політику Путіна і виступають проти війни. Ми не можемо, попри критику ними політики Путіна, ідентифікувати себе з ними, позаяк вони є частиною того народу, який воює проти України. Ще більші труднощі очікують нас, коли як образ ідентифікації виступають росіяни, котрі, будучи противниками війни, залякані репресіями, у результаті примусової мобілізації потрапляють на фронт і воюють проти України.

Із досвідом неможливості ідентифікації зіткнувся німецький письменник Томас Ман, аналізуючи нацистський період німецької історії. Виступаючи 1945 року

в бібліотеці Конгресу, він, зокрема, говорив: «Немає двох Німеччин, доброї і злої, є одна єдина Німеччина, кращі властивості якої під впливом диявольської хитрості перетворилися на уособлення зла. Зла Німеччина — це і є добра, яка пішла хибним шляхом, потрапила в біду, загрузла у злочинах і тепер стоїть перед катастрофою. От чому для людини, яка народилася німцем, неможливо начисто зректися злої Німеччини, обтяженої історичною провиною, і заявити: “Я — добра, шляхетна, справедлива Німеччина, погляньте — на мені білосніжна сукня. А злу я віддаю вам на поталу”» (Mann, 1945: р. 7). Слова Т. Мана стають актуальними і для сучасної Росії, країни, що вважалася носителькою християнського гуманізму, але показала в цій війні численні приклади патологічної жорстокості та варварства. Тут з усією гостротою формулюється неможливість політики ідентифікації, оскільки поняття ідентичності руйнується в самому собі.

Соціальна зумовленість ідентифікації

Можна припустити, що процес ідентифікації здійснюється відповідно до внутрішніх преференцій індивіда. Що йому передує вільний вибір індивіда тієї чи тієї соціальної позиції.

Утім, насправді у своєму виборі індивід фундаментально обмежений соціальними умовами, в яких він перебуває. Будучи представником певної соціальної групи чи класу, індивід ідентифікує себе відповідно до своїх позицій у групі. Завдяки належності до групи у нього сформувалася певна система схем класифікації. Він класифікує себе відповідно до них, як і, своєю чергою, очікує, що його теж класифікуватимуть відповідно до них. Обираючи, керуючись власним смаком, різноманітні атрибути: одяг, напої, спорт, друзів, які добре поєднуються і відповідають його соціальній позиції.

«Точніше, у просторі можливих благ і послуг обирають блага, що мають у цьому просторі позицію, гомологічну тій, яку агенти посідають у соціальному просторі» (Bourdieu, 1991: р. 194).

Звісно, у певних межах індивід може вийти за інкорпоровану схему ідентифікації. Так, представник конкретного класу може спробувати у своїх смакових преференціях дотримуватися звичок і норм іншої соціальної групи.

Соціальний і мережевий простір та ідентифікація

Ідентифікація тісно пов'язана з місцем індивіда в соціальному просторі. Біологічні індивіди розміщуються у певному просторі, вони не можуть одночасно перебувати в кількох місцях, і це буде фізичним простором. Фізичний простір визначається відповідно до зовнішніх меж його частин. Для соціального простору головним є взаємовиключення або відмінність, що відокремлює соціальну позицію індивіда від інших позицій. Як пише П. Бурдьє: «... фізичний простір визначається за взаємними зовнішніми межами, його складовими, тоді як соціальний простір — за взаємовиключенням (або розрізненням) позицій, що його утворюють, так би мовити, як структура рядопокладеності соціальних позицій» (Bourdieu, 1991: р. 35). Наприклад, у соціальному просторі школи вчитель займає місце перед класом, біля дошки, це місце відрізняє його від інших

місце, які займають його учні. У церковному просторі місце біля вітваря займає священнослужитель, і це місце відрізняє його від тих місць, які займають віряни. Місце у соціальному просторі мають не лише соціальні агенти, а й привласнені ними речі. Бібліотека в моїй квартирі становить частину соціального простору вченого, і він відмінний від соціального простору робітника, у квартирі якого немає такої бібліотеки. Моя бібліотека, поміщена у певне місце, є частиною соціального простору. Вона може бути схарактеризована через його релятивну позицію щодо інших місць. Тобто бібліотека перебуває в соціальному просторі, що відокремлює вченого від індивіда, котрий займається іншою діяльністю.

З огляду на це П. Бурдье вважає, що фізичний простір — це конструкція і проєкція соціального простору. Тому локалізація індивіда в конкретній точці фізичного простору означає разом присутність його в соціальному просторі, демонстрацію його позиції у соціальному просторі. Від неї залежить ідентифікація індивіда і специфіка його практики.

Місця і площі матеріалізованого соціального простору можуть вирізнятися дефіцитністю і бути цілями боротьби. Так, існує боротьба за те, щоб жити у престижному районі міста або займати привілейоване місце на парковці.

Поява електронних засобів комунікації призвела до створення нового типу простору — мережевого. Мережевий простір теж бере участь у формуванні ідентичності й суттєво відрізняється від фізичного і соціального. Мережевий простір скасовує головну ознаку фізичного — неможливість перебувати одночасно в різних місцях. Така неможливість перебувати одночасно в різних місцях визначала особливості соціальної взаємодії. Натомість у мережевому просторі завдяки Skype, WhatsApp та іншим програмним застосункам здійснюється соціальна взаємодія між акторами, які перебувають у різних місцях і різних часових поясах. Завдяки електронному зв'язку актор отримує можливість бути присутнім в один і той самий час у різних місцях.

Мережевий простір скасовує також визначеності соціального простору. У соціальному просторі індивід має певний статус, дипломи, сім'ю, звання, професію. Соціальний простір — це простір влади, він ієрархізований, він вибудовується згідно із соціальною дистанцією, у ньому соціальна позиція співвідноситься з іншою позицією, виключає або ототожнюється з нею. У мережевому просторі соціальна взаємодія здійснюється без соціального ранжування, взаємодія не має фіксованого часу взаємодії, вона може будь-якої миті закінчитися або тривати далі. Вона може продовжуватися навіть за відсутності співрозмовника, коли, приміром, фіксується повідомлення в Messenger'і.

Актор у мережевому просторі є вільним від просторової й часової локалізації, тож здатен по-новому формувати свою ідентичність. Формування його ідентичності звільняється від його позиції у соціальному просторі.

У мережевому просторі ідентичність актора досягається за допомоги «аватара» або «юзерпика» (від англ. user's picture — картинка користувача) — графічної презентації користувача, його «альтер его».

Аватар може бути двовимірним зображенням або тривимірною моделлю. Аватар постає як вільна ідентифікація актора, яку той приймає як таку, що ві-

дображає специфічні риси характеру і має сприйматися учасниками його мережевого простору як справжня. Так мережевий простір протистоїть соціальному простору з його логікою відчуження й домінування.

* * *

У добре розробленій темі індивідуальної та соціальної ідентифікації залишається за дужками розуміння ідентифікації як процесу, включеного в рухливі відносини влади.

Для влади ідентичність є інструментом класифікації індивідів за категоріями, характеризує їх через їхню індивідуальність, прив'язує індивіда до самого себе й тим самим забезпечує його підпорядкування *Іншим*.

Держава створює деяку «матрицю індивідуальності» як елемент панування над індивідом. Тому головна проблема взаємовідносин влади та індивіда, як її сформулював М. Фуко, полягає в тому, щоб спробувати звільнити не індивіда від держави та її інститутів, а нас від держави й від пов'язаного з нею типу індивідуалізації.

Як показує досвід неможливості ідентифікації, предметом політики стає ідентифікація з тими *Іншими*, з якими неможливо ідентифікуватися. «Політика існує не тому, що є віра в триумфальне майбутнє емансипації. Політика існує тому, що є якась справа *Іншого*, відмінність громадянства від нього самого» (Ranciere, 2009: p. 190).

Джерела / References

- Althusser, L. (1971). *Ideology and Ideological State Apparatuses*. London: New Left Books.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Stanford University Press: Polity Press.
- Castells, M. (1997). *The power of identity*. Cambridge, Mass: Blackwell.
- Foucault, M. (1982). *Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars*. Polity: Cambridge.
- Lacan, J. (2006). *Reflections on the Ego*. The First Complete Edition in English. New York: W.W. Norton & Com.
- Mann, T. (1945). *Germany and the Germans*. University of California.
- Ranciere, J. (2009). *Politics, History, Aesthetics*. Durham & London: Duke University Press.
- Sartre, J.-P. (1966). *Being and Nothingness*. Washington Square Press.
- Sartre, J.-P. (2004). *Anti-Semite and Jew*. Routledge.
- Strauss, A. (1974). *Mirrors and Masks. The Search for Identity*. Suhrkamp.
- Zizek, S. (1989). *The Sublime Object of Ideology*. Verso Books.

Отримано/Received 22.05.2023

ВІКТОР БУРЛАЧУК

Конструювання ідентичності та механізми агресивності

Більшості праць із вивчення ідентичності притаманний переважно академічний підхід, коли поняття сприймається як спеціальний інструмент, створений для вивчення суспільства та індивіда. Існують різні визначення ідентифікації та ідентичності. Вони зводяться переважно до того, що під ідентичністю розуміють цілісність особистості, тотожність та безпе-

первність її розвитку, незважаючи на ті зміни, що з нею відбуваються. Також ідеться про ототожнення індивіда з якоюсь соціальною групою чи класом, прийняття її цілей та цінностей. При цьому не порушується питання легітимності цього поняття, його соціальна зумовленість чинними відносинами влади.

Критика поняття полягає в тому, що його розглядають як ідеологічно заангажоване, як поняття, залучене до рухливих відносин влади. Поняття ідентичності є підставою акта офіційної номінації, яким приписується певне право чи звання як соціально визнана кваліфікація. Згідно з П. Бурдьє, це один із типових проявів монополії легітимного символічного насильства, яке належить державі або її офіційним представникам.

Конструювання для нас означає процес класифікації, коли індивід намагається вписатися в або вийти за пропоновані йому межі номінації. У такому разі ідентичність – це не просто нейтральне поняття, а й певний ефект у боротьбі за соціальне домінування. Утвердження ідентичності пов'язане з певною формою влади, яка поширюється на безпосереднє життя, класифікує індивідів за категоріями, характеризує їх через їхню власну індивідуальність, прив'язує їх до їхньої ідентичності та нав'язує їм закон істини.

Ключові слова: ідентичність, влада, конструювання, агресивність, інтерпеляція, ідеологія

VICTOR BURLACHUK

Identity construction and mechanisms of aggression

Most of the work on the study of identity is characterized mainly by an academic approach, when the concept is considered as a kind of special tool created for the study of society and the individual. There are various definitions of identification and identity. Basically, they boil down to the fact that identity is understood as the integrity of the individual, the identity and continuity of its development, despite the changes that occur to it. It is understood as well as the identification of the individual with any social group or class, the acceptance of its goals and values. At the same time, the legitimacy of this concept, its social conditionality by existing relations of power, is not called into question.

The criticism of the concept lies in the fact that it is seen as ideologically biased, as a concept involved in mobile relations of power. The concept of identity underlies the act of official nomination, by which someone is awarded a certain right or title, as a socially recognized qualification. According to P. Bourdieu, this is one of the typical manifestations of the monopoly of legitimate symbolic violence, which belongs to the state or its official representatives.

The construction means for us, the process of classification, when an individual tries to fit in or go beyond the boundaries of the nomination offered to him. In this case identity is not just a neutral concept but also a certain effect in the struggle for social dominance.

The assertion of identity is associated with a certain form of power that extends to immediate life, classifies individuals into categories, characterizes them through their own individuality, binds them to their identity and imposes on them the law of truth

Keywords: identity, power, construction, aggressiveness, interpellation, ideology